

Az evangélikus identitás feltérképezése napjainkban

Kutatás hitről, vallásgyakorlatról és közösségről

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

Evangélikus Hittudományi Egyetem
rektorhelyettes, tanszékvezető egyetemi docens, lelkész
E-mail: agnes.pangyanszky@lutheran.hu

■ FÁBRI GYÖRGY

ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézet
habilitált egyetemi docens
E-mail: gyorgy.fabri@ppk.elte.hu

■ SZABÓ B. ANDRÁS

Evangélikus Hittudományi Egyetem
adjunktus, lelkész
E-mail: szabo.b.andras@lutheran.hu

■ KOVÁCS VIKTOR

Evangélikus Hittudományi Egyetem
lelkész, doktorandusz
E-mail: kovacsviktor.lutheran@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.7.1

- **A tanulmány az evangélikus identitás kortárs megélésének vizsgálatát tűzte ki célul kérdőíves kutatás segítségével, amelyet az Evangélikus Hittudományi Egyetem hallgatói és oktatói kezdeményeztek 2021–2022-ben. A kutatás célja az volt, hogy feltárja az evangélikus közösség felekezeti kötődéseit, vallásgyakorlási szokásait és jövőképeit. 762 válaszadó adatai alapján klaszteranalízissel többféle vallási identitáspprofil azonosítására került sor. A válaszok szerint a Krisztus-központú hit, az evangélikus tanítások ismerete és az egyházi közösségi kötődés alapvető elemei az evangélikus identitásnak. Az eredmények a tradíció erős szerepe mellett a tudatos hitválasztás és a közösségépítés fontosságára is rámutatnak, miközben a generációk közötti különbségek és a társadalmi érzékenység új kihívásokat jelentenek az egyház számára.**

Kulcsszavak: evangélikus identitás / vallásosság / vallásszociológia / felekezeti kötődés / közösségi hitgyakorlás

A kutatás bemutatása

Az identitás mint az egyén vagy a közösség viszonyulásai alapján konstruált önkifejezés többféle tudományterület számára kínál kutatási lehetőséget, így a gyakorlati teológia tudományterületén belül a gyülekezetépítés és a vallásszociológia interdiszciplináris területei számára is. Tanulmányunk az evangélikus identitás vizsgálatát tűzi ki célul, hogy közelebb jussunk olyan identitásformákhoz és -kifejeződésekhez, amelyek a mai evangélikusságból jövő válaszadók által formált vélemények, jellemzők és attitűdök.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem hallgatói és oktatói a 2021/2022-es tanévben célul tűzték ki, hogy elindítanak egy evangélikus identitáskutatási projektet, amely a teológushallgatók kérdései alapján született meg. A kérdések így érdeklődési területeket, az evangélikus vallásossággal kapcsolatos elégedettséget, az evangélikusok vallásgyakorlását, aktuális egyházi élethelyzetét és a szokból kirajzolódó jövőképet vizsgálják. A kérdőív kérdéssora nem épül már meglévő vallásosságot

vagy hitgyakorlatot vizsgáló skálákra, hanem a hallgatói közösség által meghatározott módon tartalmazza a hitmegélés, a közösség, a Biblia, a tanítás és az egyház témaköreivel kapcsolatos kérdéseket.

A kérdőívvel kapcsolatos válaszadási hajlandóság a kutatócsoport számára egészen meglepő méreteket mutatott. A válaszadók úgy érezték, olyan kommunikációs csatornához jutottak, amelyben szívesen kifejezik a névtelen válaszadás lehetőségével véleményüket.

A reflexiók megismerésével azért is érdemes behatóan foglalkoznunk, mert a vallásosság kérdése 2023-ban a 2022-es évi népszámlálási adatok nyilvánosságra hozatalával új kihívásokat teremtett az egyház számára. A csökkenő egyháztagság mellett a maguk módján vallásosak és a vallás kérdéséről nem nyilatkozóknak növekvő száma érzékelhetően rajzolta át a 21. századi vallásosság térképét. Evangélikus identitáskutatásunk kiértékelése szempontjából is lényeges kérdés, mennyire mutatnak a kutatási eredmények az újonnan kialakult helyzet irányába.

Az evangélikus identitáskutatás mint felekezeti kutatás

Kutatásunkkal a Magyarországi Evangélikus Egyház tagjainak a kérdőívvel elért részét mint részsokaságot céloztuk meg. Az evangélikusok mint felekezetiiséget képviselő részecsoporthoz tartozók a válaszadók meghatározó többségét (762 főből 713 vallotta magát evangélikusnak). A felekezetiiség kérdése mint vizsgálható identitás a vallásszociológiai kutatásokban is megjelenik. Gerhard Lenski 1961-ben megjelent *A vallásos tényező* című könyvében összekapcsolta a vallásosság mérhetőségét a felekezetiiség jelentőségével (LENSKI 1961, 24–28. o.; ALWIN et al. 531. o.). Bár a vallásosság kérdésének mai megközelítésében új referenciakategóriák megjelenésével (uo. 531–532. o.) is számolnunk kell (szociális, politikai, gazdasági, kulturális), számunkra most mégis az evangélikus identitás kontextuális megismerése volt az elsődleges cél.

A kérdőív kiértékelése a vallásosság dimenziói alapján

Az evangélikus identitáskutatás kérdőíveinek kialakításakor a következő két-két kategória alapján fogalmaztuk meg kérdéseinket: 1. hitmegélés és Biblia, 2. tanítás és egyház. A két nagy csoportba sorolható kérdések a hitmegélés többféle dimenzióját tartalmazzák, ezért a továbbiakban a vallásosság Glock-féle dimenziói szerint – ideológiai, rituális, vallásos élmény, intellektuális, konzekvenciális – csoportosítjuk a kérdéseket (GLOCK–STARK 1965, 20–21. o.; NAGY 2021).

Kutatásmódszertani áttekintés

Az evangélikus identitáskutatás során az adatgyűjtés online kérdőíves módszerrel történt. A kérdőív a Magyarországi Evangélikus Egyház különböző közösségi platformjain (pl. gyülekezeti honlapok, közösségi médiafelületek, hírlevelek) keresztül vált elérhetővé, így szélesebb körű, országosan változatos válaszadói bázist sikerült megszólítani. A felhívásban név nélküli, anonim részvételt biztosítottunk, amely jelentősen növelte a válaszadási hajlandóságot, és hozzájárult az őszinte, reflektív válaszok arányához.

A kérdőív 37 kérdésből állt, amelyek között nyílt, zárt és vegyes kérdéstípusok egyaránt szerepeltek. A kérdések a hitmegélés, a Biblia és a tanítás, az egyházi közösségi tapasztalatok, a vallásosság mindennapi dimenziói, valamint az egyházzal kapcsolatos attitűdök és jövőkép témáit érintették. A kérdéssor kialakításakor figyelembe vettük a gyakorlati teológia és a vallásszociológia megközelítéseit, ugyanakkor az nem egy már meglévő standardizált skálára épült, hanem az Evangélikus Hittudományi Egyetem hallgatóinak szakmai irányítás mellett összeállított kérdéseiből formálódott meg.

Az online kérdőívet összesen 762 válaszadó töltötte ki, amely kiemelkedően magas válaszadói aktivitásnak tekinthető egy ilyen jellegű önkéntes felmérés esetében. A kitöltők többsége evangélikus felekezeti kötődéssel rendelkezett (közel 94%), ami biztosította a célcsoport releváns elérését és az adatok szakszerű értelmezhetőségét az evangélikus identitás témakörében. Ugyanakkor a válaszolók iskolázottsági megoszlása jelentős mértékben eltért a magyarországi evangélikus népességétől, hiszen a válaszolók hetven százaléka diplomás, és csak alig öt százaléka nem szerzett érettségit. Az elemszámok így olyan eltolódtak voltak, hogy súlyozással nem láttuk célszerűnek ezt megoldani, ezért az mondható el, hogy kutatásunk a magasabban iskolázott evangélikusokra reprezentatív. Általános érvényét az mutatja, hogy a fókuszcsoportos beszélgetések, amelyeket kifejezetten a diploma és érettség nélküli résztvevőknek szerveztünk, visszaigazolták a kérdőíves kutatás eredményeit.

A leíró értelmezések (gyakoriságok, megoszlások, szórások) alkalmasak voltak a sokaság jellemzőinek leírására. Ezen túl az elemzések matematikai statisztikai megalapozása biztosította a szűkebb minta adottságai közepette is a szociológiai érvényességet. Ebben felhasználtuk a statisztikai próbák eszköztárát. A feltáró jellegű klaszterképzésből adódtak az érdemi polarizálódást kifejező profilok. A szociodemográfiai jellemzők közül a lakóhely jellege és az életkor bizonyultak meghatározónak, emellett a gyülekezethez/egyházhoz való viszony forrásai bizonyultak klaszteralkotó változónak.

A klaszteranalízis révén, összevonva a nagyon közeli egységeket, végül öt profil tagolódásával tudtunk csoportokat képezni, s a továbbiakban ezek elemzésére kerül sor.

Az adatfeldolgozás során törekedtünk arra, hogy a feltárt összefüggéseket ne csupán statisztikai értelemben, hanem teológiai és vallásszociológiai szempontok alapján is értelmezzük. A kvalitatív szabadszavas válaszok tartalomelemzése tovább gazdagította a kvantitatív adatok értelmezését, lehetőséget adva a válaszadók személyes motivációinak és reflexióinak mélyebb megértésére.

Össességében a kutatómódszertani célkitűzés az volt, hogy átfogó, hiteles és árnyalt képet adjon a magyarországi evangélikus közösségek identitásáról, vallásgyakorlatáról, közösségi kötődéséről és jövőképéről.

A kutatás eredményeinek ismertetése

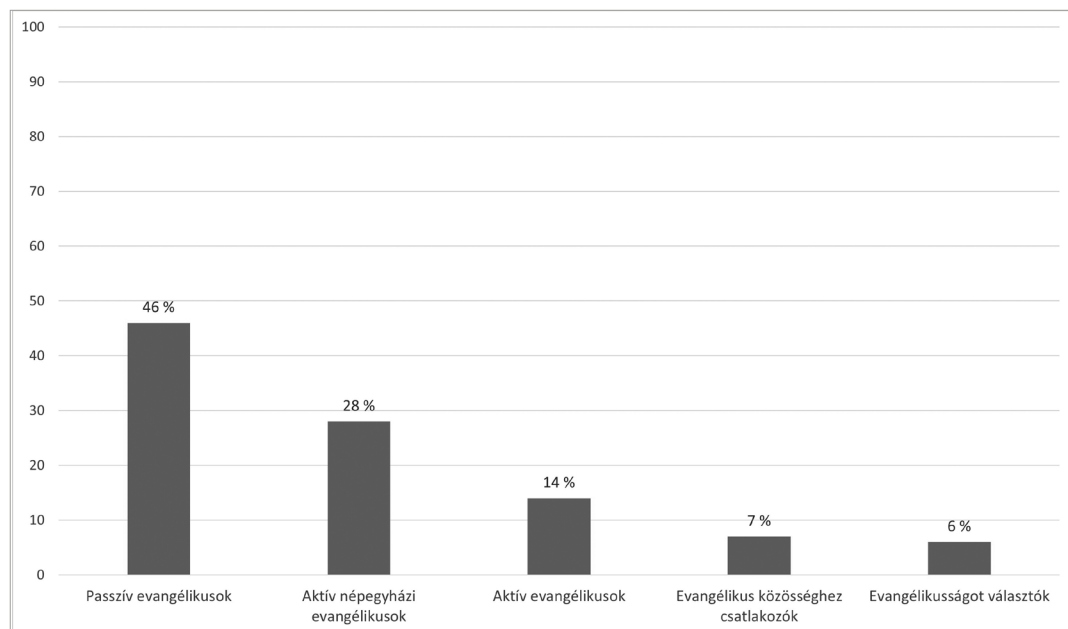
Az evangélikus felekezeti vallásosság csoportjainak elemzése

A keresztyén egyházak felekezeti széttagozódása és a szociokulturális népegyházi tradíció folytonosságának kérdőjelei miatt a felekezeti kötődés különböző formáit is vizsgáltuk a kérdőív kiértékelésében. Bár a statisztikai elemzésekben szinte mindenhol a legegyszerűbb mutatókkal dolgoztunk, az evangélikus vallásosság feltérképezéséhez a belső összefüggéseket klaszteranalízissel vizsgáltuk meg. Arra a kérdésre, hogy „Ön miért evangélikus?”, a válaszadók a felekezeti kötődés különböző formáiból (keresztség, család, beleszületett evangélikusság, tudatos választás, a tanítás szerepe, a közösségi

kötődés fontossága) választhattak, akár többet is. A válaszadók evangélikus kötődését leggyakrabban a keresztség, a családi tradíció és az evangélikus tanítás jellemezte. Emellett a közösségi kapcsolatok, a lelkészek személye és az elköteleződés hitelményként való megélése is szerepet kapott a kötődés kialakulásában.

A klaszteranalízis eredményeként a válaszadók a következő vallási identitásprofilokba sorolhatók: passzív evangélikusok, népegyházi evangélikusok, aktív evangélikusok, evangélikus közösséghez csatlakozók, evangélikusságot választók. Az aktív evangélikusokra jellemző, hogy a tradíció, a tudatos választás, a tanítás és a közösségi kötődés is fontos számukra. Az evangélikusságot választók kiemelték a tudatos választást, a tanítást és a közösségi kötődést. A népegyházi evangélikusok számára a tradíció és a közösség meghatározó. Az evangélikus közösséghez csatlakozók csak a közösségi kötődésre helyezték a hangsúlyt. A passzív evangélikusok pedig a tradíció (a keresztség, a család és a beleszületett evangélikusság) fontosságát emelték ki.

Az 1. ábra az evangélikus identitásprofilok százalékos arányát mutatja be:

1. ábra. Identitáscsoportok százalékos aránya a klaszterelemzés alapján (N = 686)

Noha a szociodemográfiai tényezők és az identitáscsoportok között nem igazolható statisztikai kapcsolat, a megoszlási mintázatok alapján megfigyelhető, hogy az idősebb kisvárosiak/falusiak inkább passzívak, míg a fiatal nagyvárosiak körében nagyobb az aktív kötődés aránya – különösen az „evangélikusságot választók” és az „aktív népegyházi” csoportban. Az eredmények azt mutatják, hogy az evangélikus egyházban a népegyházi vallásosság (passzív és aktív népegyházi evangélikusok) dominál, de a tudatos, tanításhoz kötődő hitgyakorlás jelen van, és az egyház számára lehetőséget kínál a misszió és közösségformálás megújítására.

Az ideológiai és intellektuális dimenziókból kibontakozó evangélikus identitás

A vallásosság ideológiai és intellektuális dimenziói bár külön területekként jelennek meg GLOCK és STARK (1965, 20–21. o.) elméletében, mégis sokban összefüggenek. A kérdőívben az egyház egyetemes és felekezeti tanításainak ismeretét olyan kérdések mérték, amelyek Jézus Krisztus személyére, az evangélikus egyház alapvető tanításaira, Luther Márton szerepére, az Isten ígé-jével való találkozás lehetőségeire, a bibliaértelmezés segítésére és a hitoktatásban való részvé-telre irányultak.

A keresztyén élet centruma a Jézus Krisztusban való hit, a róla szóló személyes hitvallás, ezt visz-szatükrözik a válaszok. Arra a kérdésre, mit jelent a válaszadók számára Krisztus, a szöveges vála-szok tartalomelemzéséből a következő fő válaszcsoportok bontakoztak ki:

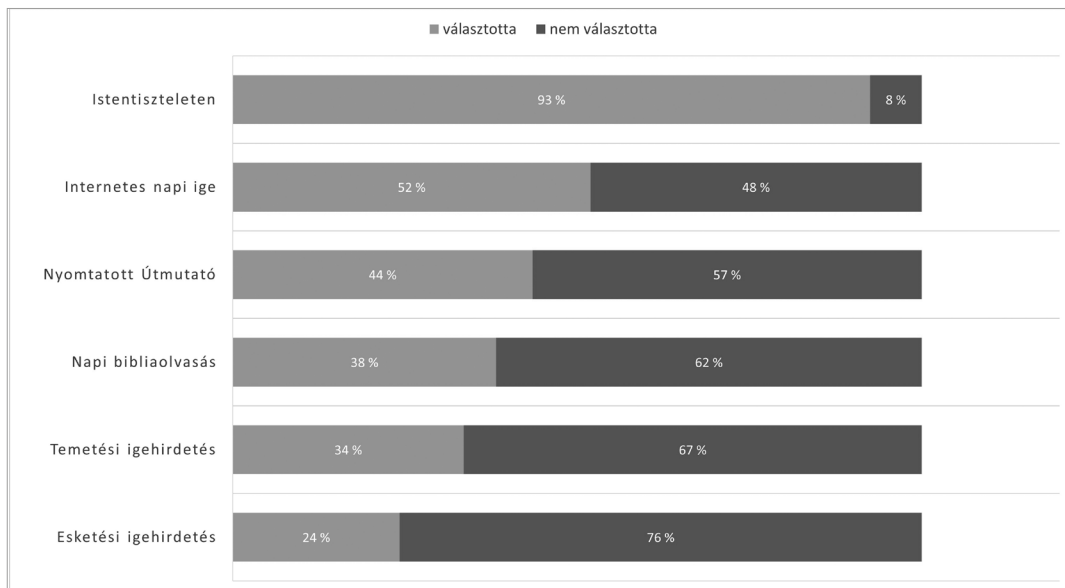
- Jézus a Megváltó, aki bűneimet megbocsátotta, és aki által kegyelmet nyertem – 39,6%
- Jézus a társ, aki velem van – 21,8%
- Jézus az élet, az örök élet és a feltámadás – 14%
- Jézus az, aki vezeti életem – 13,2%
- Jézus a szeretet – 10,8%

Az evangélikus egyház tanításai között az első négy helyen a klasszikus reformátori tanítások áll-nak: Jézus Krisztus a Megváltó, az ingyen kapott kegyelem, a Biblia mint Isten szava és a hit által va-ló megigazulás. Ezeket követi az örök életbe és a feltámadásba vetett hit, az Isten akarata, a Szentlé-lek működése és a hit a Szentháromság Istenben.

Luther Márton a válaszadók többsége szerint nagy teológus, vallásalapító, történelmi hős és nagy reformátor. A szabadszavas szöveges válaszokból viszont kirajzolódik egy, a reformátor személyéhez kötődő identitásképző, élő és erős kapcsolat is:

- „Krisztusban kegyelmet nyert ember, Isten áldott eszköze.”
- „Egy szívvel és értelemmel egyaránt gondolkodó lelkipásztor, erős akaratú, mégis önmagában folyton kételkedő tanító.”
- „Olyan teológus és vallásalapító, aki két lábbal tudott állni a valóság talaján.”
- „Nagy teológus, nem vallásalapító, de kicsit történelmi hős, mert sokak életét befolyásolta, és hős, mert lelkiismerete szavát követve vállalta az Isten általi küldetést, még akkor is, ha ez em-beri szempontból kockázatos volt.”

Az evangélikus identitás formálódásában a reformáció óta központi szerepet játszik Isten ígé-jének hallgatása és olvasása. A válaszadók számára az ígével való találkozás legfontosabb alkalmai kö-zé tartozik az istentiszteleti igehirdetés, valamint az *Útmutató* ígéinek olvasása – különösen az inter-netes napi igeolvasás. Mivel a kérdőívet is online töltötték ki, feltételezhető, hogy az online elérhe-tő napi igék olvasása jelentős szerepet tölt be az evangélikusok igeolvasási gyakorlatában. Érdekes és elgondolkodtató eredmény, hogy a napi bibliaolvasás gyakorisága elmarad az internetes és nyomta-tott *Útmutató* olvasásához képest, és a temetési vagy esketési igehirdetések már sokkal kevesebb vá-laszadó számára jelentenek rendszeres találkozást Isten ígéjével.

2. ábra. Az Isten igéjével való találkozás formái – a válaszadók százalékos megoszlása (N = 756)

A hitoktatásban való részesülés életkori megoszlása világosan jelzi a nemzedékek közötti különbségeket. A fiatalabb korosztályok körében kiemelkedően magas a részvétel: a 21–29 évesek 95,6%-a, a 30–39 évesek 96,6%-a részesült hitoktatásban. Ezzel szemben az 50–59 éveseknél ez az arány 75,7%, a 60–69 éveseknél 82,7%, míg a 70 év felettiek körében 90,5%. A különbségek statisztikailag is szignifikánsak ($\chi^2(6) = 29,96$, $p < 0,001$, Cramér's $V = 0,201$), ami arra utal, hogy a hitoktatás elérhetősége az egyes életkori kohorszokban jelentős eltérést mutat. A középkorúaknál megfigyelhető alacsonyabb arány feltehetően a szocialista korszak vallási nevelést háttérbe szorító oktatáspolitikájának következménye, míg a fiatalabb generációk magas részvételi mutatói a rendszerváltás utáni egyházi iskolarendszer erősödésének, valamint az evangélikus hitoktatás újrászerveződésének tulajdoníthatók.

Az ideológiai és intellektuális dimenziók vizsgálata nyomán megállapíthatjuk, hogy az evangélikus identitás alapja a Krisztusban való hit, a reformátori tanítások ismerete és az Isten igéjével való rendszeres találkozás. A válaszadók az istentiszteleti igehirdetést és az internetes napi igeolvasást emelték ki az Isten igéjével történő találkozás legfontosabb alkalmaként. A hitoktatásban való részvétel adatai azt mutatják, hogy a középkorú generációk körében – történelmi-társadalmi okok miatt – kisebb arányban volt lehetőség szervezett hitoktatásban részesülni, míg a fiatalabb és idősebb korosztályokban ez jóval gyakoribb.

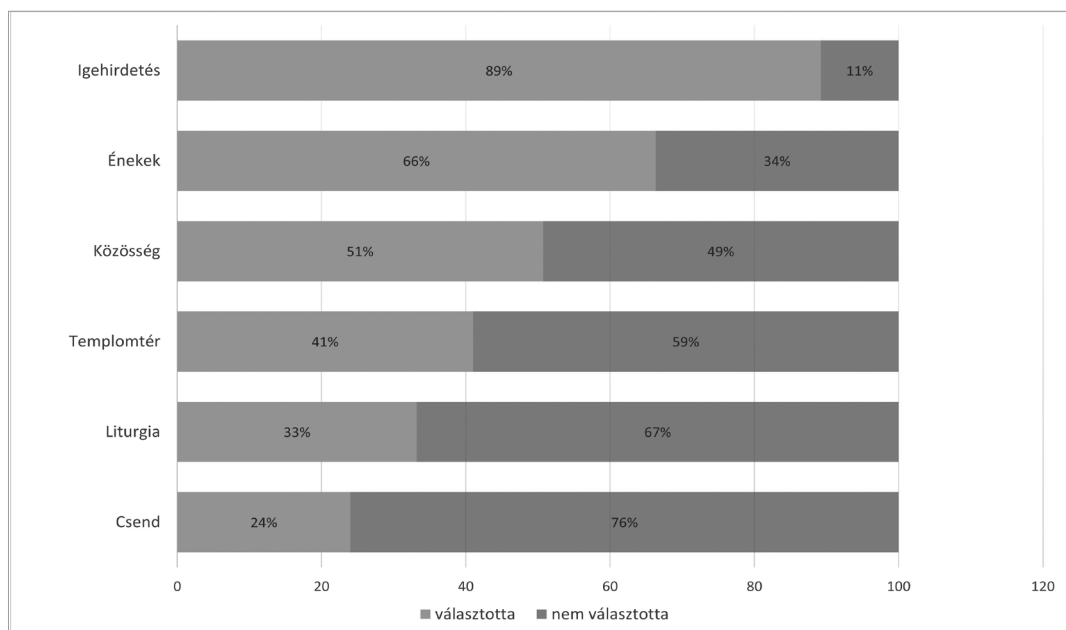
Rituális és tapasztalati/közösségi dimenziók eredményei

Ebben a fejezetben az evangélikus vallásgyakorlás gyakorlati és élményszerű oldalát vizsgáljuk. Kitérünk az istentisztelet elemeinek identitásformáló szerepére, az énekkincshez, bibliahasználathoz és imádságformákhoz fűződő attitűdökre, valamint az istentiszteleti és úrvacsorai részvétel gyakoriságára. Emellett bemutatjuk a gyülekezeti közösséghez való kötődés mértékét, a lelkigondozói igények alakulását, valamint az evangélikus egyházhoz való tartozás motivációit és az egyház társadalmi megítélését.

Az evangélikus istentisztelet identitásképző szerepe

Az evangélikus istentisztelet nem csupán liturgikus esemény, hanem a magukat evangélikusnak vallók számára közösségi és identitásformáló gyakorlat is egyben. Az istentisztelet részei és azok fontossági sorrendje a gyülekezeti tagok számára az egyházi közösség tradícióról és identitásról alkotott képéről is információt hordoz. Az elemek fontossági sorrendjének vizsgálata segít megérteni, mely istentiszteleti elemek formálják leginkább a vallásos elmélyedést és a vallásosság megélését az evangélikus gyülekezetekben.

A válaszadók szerint az istentisztelet elemeiből az igehirdetés emelkedik ki (89%), ezt követik az énekek (66%) és a közösség (51%) (3. ábra). A liturgia (33%) és a csend (24%) alacsonyabb értékelést kapott, ami arra utalhat, hogy a résztvevők számára az istentisztelet közösségi és tartalmi elemei hangsúlyosabbak, mint a formai vagy kontemplatív mozzanatok.

3. ábra. Az istentisztelet elemeinek hangsúlyossága a válaszok százalékos aránya alapján (N = 761)

További vizsgálatok alapján a fiatal nagyvárosi válaszadók körében például az énekek szerepe erősebben jelenik meg, míg az idősebb, kisebb településen élők inkább az igehirdetést emelték ki. A közösséghez tartozás megélése szintén erősebben befolyásolta az istentiszteleti elemek megítélését: az aktív gyülekezeti tagok körében minden elem magasabb értékelést kapott, különösen az igehirdetés és a közösségi jelenlét.

Az identitáscsoportok alapján a közösség hangsúlyának megítélése mutatja a legnagyobb véleménykülönbséget: ez az evangélikusságot választók számára hangsúlyos, és legkevésbé a passzív evangélikusok számára. Ez az eredmény alátámasztja, milyen fontos küldetése egyházunknak és gyülekezeinknek a passzív evangélikusok elérése és közösségbe való hívogatásuk szolgálata.

Az evangélikus ének és zene jelenléte az identitáscsoportok számára a legkevesebb különbséget mutatja. Az aktív népegyházi evangélikusok számára a leghangsúlyosabb az éneklés, náluk ez az evangélikus identitás egyik sarokpontja.

Összességében az istentisztelet elemeinek megítélése alátámasztja az evangélikus felekezeti identitásból fakadó fő preferenciákat. Az igehirdetés és az énekek nem csupán liturgikus funkcióval bírnak, hanem olyan vallásgyakorlati elemek, amelyek az evangélikus identitás strukturálásában és megtartásában is központi szerepet játszanak.

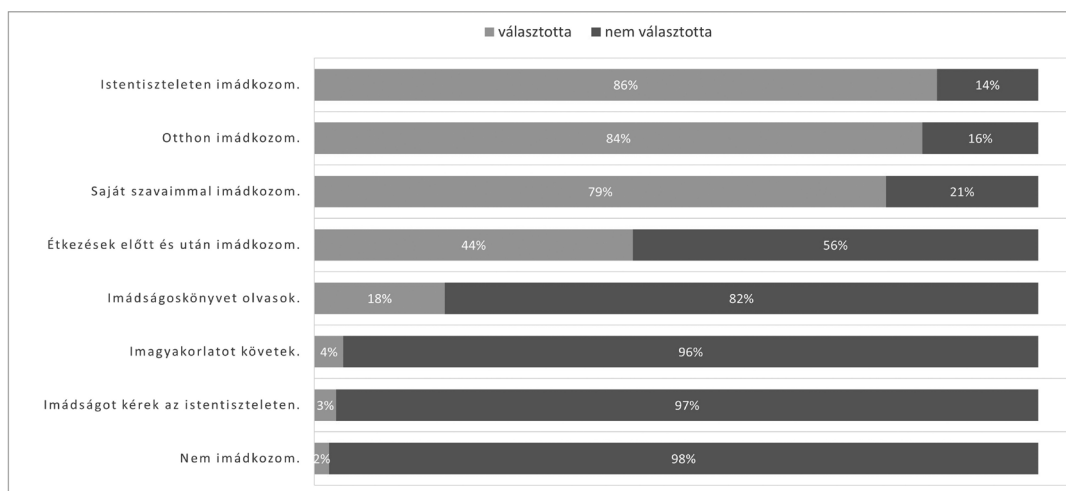
Evangélikus énekek „sikerlistája”, legtöbbet olvasok bibliai könyvek, imádságtípusok és vélemények az igehirdetésről, az istentiszteleti zenéről és az evangélikus istentiszteletek megszólító erejéről

A válaszadók az evangélikus énekkincs alapján a következő tíz éneket választották legkedvesebb énekeiknek:

- 254. *Erős vár a mi Istenünk*
- 328. *Az Úr csodásan működik*
- 388. *Győzelmet vettél*
- 293. *Örök Isten, áldj meg minket*
- 459. *Velem vándorol utamon*
- 389. *Jézus, te égi szép*
- 331. *Ki dolgát mind az Úrra hagyja*
- 385. *Szelíd szemed, Úr Jézus*
- 76. *Mint a szép hűvös patakra*
- 521. *Hadd menjek, Istenem*

A válaszadók által legkedvesebbnek választott énekek között dominálnak a reformációi hagyományra, a személyes Istenbe vetett bizalomra és az isteni gondviselésre utaló gyülekezeti énekek. A kedves bibliai igék leggyakrabban az evangéliumokhoz és a páli levelekhez kötődnek, valamivel kisebb mértékben a Zsoltárok könyvéhez, a prófétai iratokhoz és az Ószövetség egészéhez. A kedves igehelyek választása is erősíti az evangélikus identitás Krisztus-központúságát és a páli iratok teológiai súlypontjait. A Zsoltárok könyvéből vett igék választása a személyes hitmegélés fontosságát támasztja alá.

A különböző imalehetőségeket és formákat egy előre meghatározott listából a következő százalékos megoszlás szerint választották a kérdőív kitöltői:

4. ábra. A válaszadók jellemző imádságformái (N = 758)

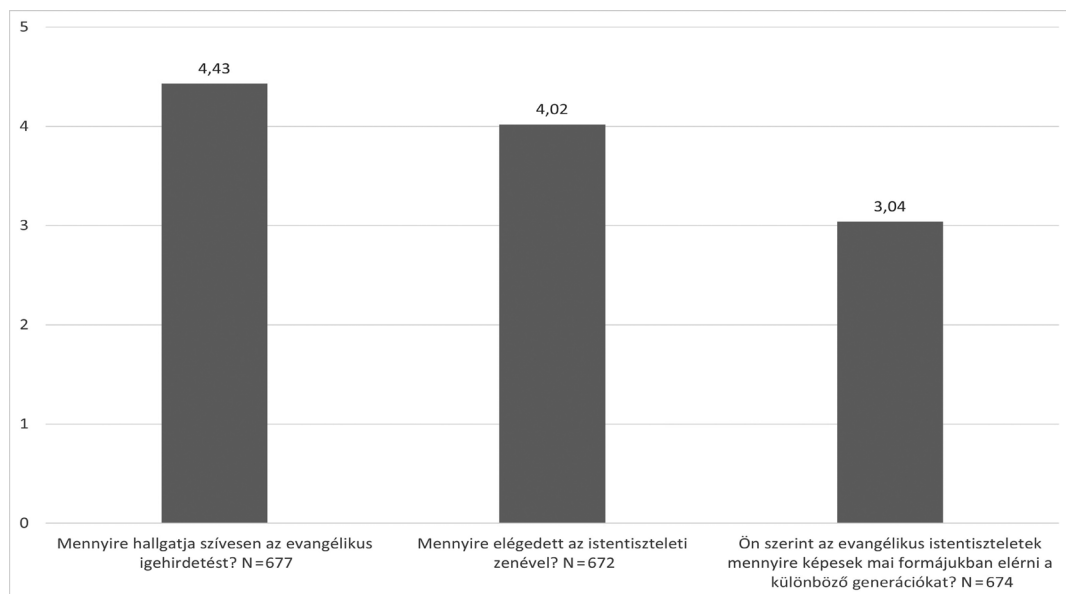
A szabadszavas válaszok gazdagították a kérdőív eredményeit: a válaszadók sokszínűen fejezték ki személyes imádsággyakorlataikat. Többen hangsúlyozták a zenei formák jelentőségét, például az éneklést és a hangszeres imákat („Aki énekel, kétszer imádkozik”). Mások a hétköznapi helyzetekben való fohászkodás fontosságát emelték ki – például utazáskor, munkahelyen, vagy ha mentőt hallanak, a háziállataik között, kenyér- és kalácsdagasztáskor, a kancsóba öntött ivóvíz megáldásakor –, ezzel jelezve, hogy számukra az imádság szervesen kapcsolódik a mindennapi élethez.

A személyes spiritualitás megélésének különféle formái is megjelentek: egyesek imanaplót vezetnek, esténként hálaadó imával zárják napjukat, vagy épp szemlélődő imádságot gyakorolnak. Többen vallották, hogy számukra az imádság szavak nélküli odafordulást jelent, vagy hogy Isten jelenlétét nem feltétlenül szavakban, hanem életük egészében tapasztalják meg.

Összességében a szabad válaszokból kirajzolódik egy személyes, élő, a mindennapokba ágyazott imádságos hitgyakorlat, amelyben a hagyományos formák mellett a spontán, egyéni megnyilvánulások is fontos szerepet kapnak.

A következő grafikon az evangélikus istentisztelet három kulcseleméhez kapcsolódó visszajelzéseket vizsgálja (5. ábra). A válaszadók az igehirdetéssel kapcsolatban adták a legpozitívabb visszajelzést: átlagosan 4,43-ra értékelték azt, mennyire hallgatják szívesen. Az istentiszteleti zenével való elégedettség is viszonylag magas, átlagosan 4,02. Ugyanakkor már jóval visszafogottabb a válaszadók véleménye arról, hogy az evangélikus istentiszteletek mennyire képesek elérni a különböző generációkat: ez az állítás átlagosan csak 3,04-es értékelést kapott.

Ez az eredmény arra utal, hogy míg a tartalmi elemek (igehirdetés, zene) alapvetően pozitív megítélés alá esnek, az istentiszteletek általános megszólító erejével kapcsolatban már több a kétely. Az egyház jövőbeni megújulásának, liturgikus életének vagy kommunikációs stratégiájának szempontjából a generációk széles spektrumának hatékony megszólítása kiemelkedő feladat lehet.

5. ábra. Az igehirdetéssel, az egyházi zenével és az evangélikus istentiszteletekkel kapcsolatos attitűdök átlageredménye 1-től 5-ig terjedő skálán (1 – egyáltalán nem, 5 – teljes mértékben)

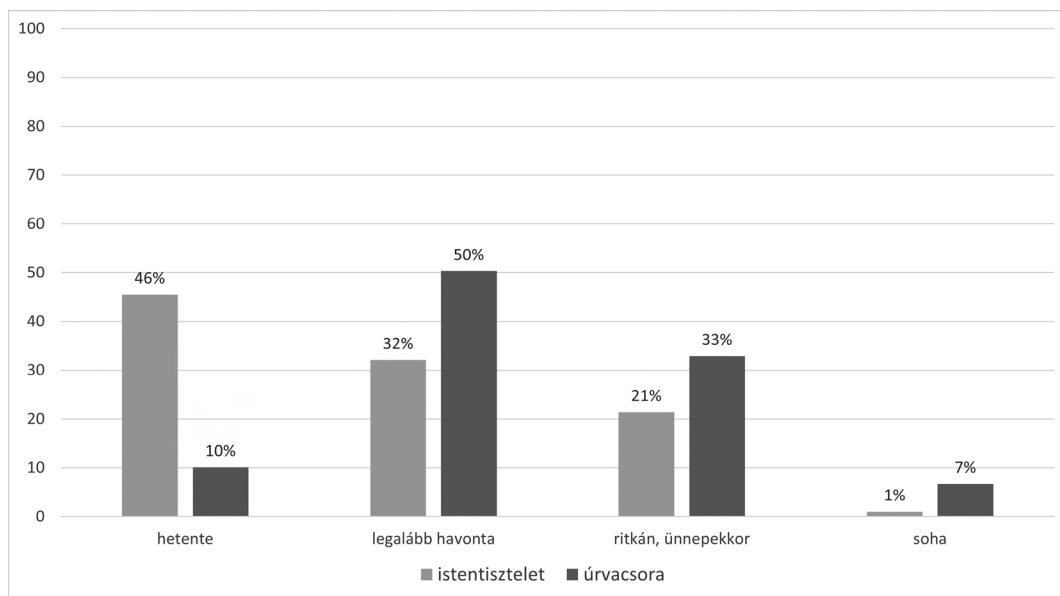
A vallásgyakorlás mutatói istentiszteleti részvétel, az Isten igéjével történő találkozás gyakorisága és az ünnepek fontossága alapján

A vallásosság egyik legbeszédesebb mutatója az imádkozás gyakorlata mellett az istentisztelet-látogatás gyakorisága. Evangélikus egyházunk istentiszteleti gyakorlata az igeliturgiát és az úrvacsorai liturgiát változó gyakorisággal ünnepli, erről statisztikai adatok egyelőre nem léteznek. A válaszokból azt láthatjuk, hogy a kérdőívet kitöltők 45,5 százaléka heti istentisztelet-látogatónak tudja magát, és a kitöltők 50 százaléka havonta vesz úrvacsorát. Feltételezhető mindezek alapján, hogy a válaszadók gyülekezeteinek többségében havi rendszerességgű az úrvacsorai liturgiát is tartalmazó istentisztelet.

Továbbá azt is láthatjuk, hogy a válaszadók körében az istentiszteleti részvétel gyakorisága magasabb, mint az úrvacsorai részvételé (6. ábra). A kérdőív szerint az istentiszteleteken hetente résztvevők aránya 45,5%, míg az úrvacsorán heti szinten résztvevők csupán 10,1%-ot tesznek ki. Ezzel szemben az úrvacsorai részvétel leggyakoribb formája a havi rendszerességgű (50,3%), míg az istentisztelet esetében ez 32,1%.

További eltérés figyelhető meg a ritkábban, nagyünnepek alkalmával való részvételben is: úrvacsorát így 32,9% vesz, az istentiszteletet 21,4% látogatja. Azok aránya, akik sohasem vesznek részt, mindkét esetben alacsony, de az úrvacsora esetében (6,7%) kissé magasabb.

Ez a különbség jól tükrözi, hogy az istentisztelet a rendszeres vallásgyakorlás fő terepe, míg az úrvacsora – mint szentség – ritkábban gyakorolt, de jelentős liturgikus esemény. A megoszlás egyaránt utal a vallási szokásrend kulturális beágyazottságára és az egyéni hitélet ritmusára.

6. ábra. Az istentiszteleti (N = 680) és az úrvacsorai (N = 733) részvétel gyakorisága százalékos arányban

Az istentiszteleten és úrvacsorán való részvétel szignifikáns kapcsolatot mutat az életkorral (istentisztelet: $\chi^2(12) = 38,37$, $p < 0,001$, Cramér's $V = 0,160$; úrvacsora: $\chi^2(12) = 37,41$, $p < 0,001$, Cramér's $V = 0,160$). Az idősebbek gyakrabban, a fiatalabbak jellemzően ritkábban vesznek részt ezekben. A középkorúak körében kiegyensúlyozottabb a részvétel, különösen az istentiszteletek esetében.

Az egyházi ünnepek és időszakok közül a válaszadók 1–5-ös skálán (1 – nem fontos, 5 – nagyon fontos) legfontosabbnak húsvét ünnepét (4,57) és a karácsonyt (4,55) tartják, amelyek nemcsak teológiai, hanem kulturális értelemben is kiemelt szerepet töltenek be. Az advent (4,21) és a pünkösd (4,00) szintén jelentős, részben közösségi és liturgikus értelemben is megerősítő időszakok. Ezzel szemben a vízkereszt (3,13) és a böjt (3,41) alacsonyabb megítélése arra utal, hogy ezek a szimbolikus, elmélyültebb tartalmú időszakok kevésbé képezik az evangélikus identitás központi részét. A reformáció ünnepe (3,81) mérsékelt értéke különösen érdekes, hiszen történelmileg kulcsfontosságú, mégis kevésbé átélethető az egyéni vallásgyakorlat szintjén.

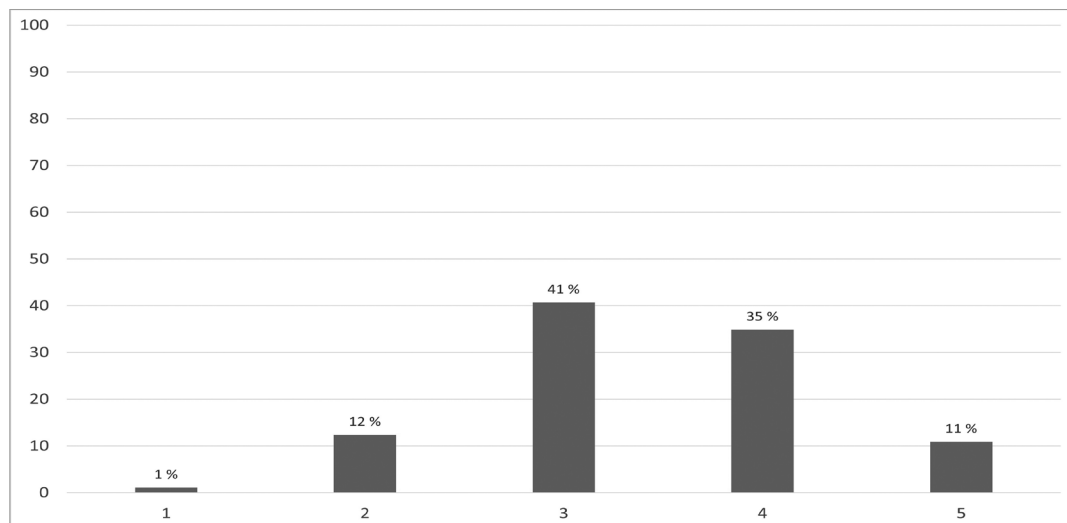
Az egyházi év, illetve a különböző ünnepek fontosságának kiegyensúlyozatlansága a keresztyén tanítás, a hitgyakorlás, az ünnepek jelentősége szempontjából további átgondolásra érdemes téma.

Kötődés az evangélikus egyházhoz mint közösséghez

A válaszadók átlagosan 3,42-re értékelték saját gyülekezeti közösségükhöz való kötődésüket egy 1-től 5-ig terjedő skálán, ami erős közepes mértékű kötődést jelez. A szociodemográfiai csoportok közötti eltérések statisztikailag szignifikánsak: a legnagyobb közösségi kötődést az idős nagyvárosiak, a legalacsonyabbat pedig a fiatal és középkorú kisvárosi/falusi válaszadók mutatják.

Az identitáscsoportok közötti különbségek szintén jelentősek. A legtudatosabb vallási választást képviselő csoportok, vagyis az evangélikusságot választók (3,68) és a közösséghez csatlakozók (3,58) érzik leginkább sajátjuknak a gyülekezeti közösséget. Ezzel szemben az aktív és passzív népegyházi evangélikusok alacsonyabb átlagos kötődést mutatnak, annak ellenére, hogy hagyományosan evangélikus háttérrel rendelkeznek.

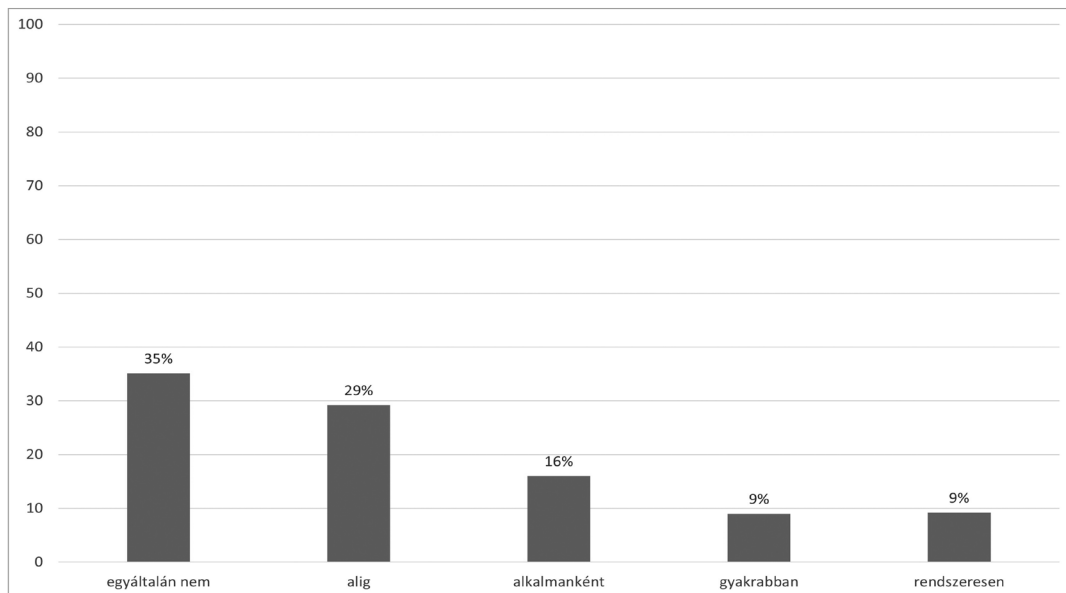
Mindez arra utal, hogy a gyülekezeti kötődés nem kizárólag öröklött identitás kérdése, hanem szorosan összefügg a tudatos hitválasztással és a közösségi élmény megélhetőségével is. A közepes átlageredmény ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy sok gyülekezetben a közösségi életet nem élik meg elég intenzíven, ami mögött strukturális, demográfiai vagy szervezeti okok is állhatnak. E kihívás egyúttal lehetőséget is jelent az egyház számára a közösségsszervezés, a kapcsolattartás és a misszió újragondolására.

7. ábra. A gyülekezethez való kötődés mértéke – 1–5-ös skálán adott válaszok megoszlása (1 = egyáltalán nem, 5 = teljesen) (N = 742)

A lelkigondozás iránti igény megvalósulása

A „Milyen gyakran él a lelkésszel való személyes, lelkigondozói beszélgetés lehetőségével?” kérdésre a válaszadók 1–5-ös skálán 2,27-es átlagot jelöltek meg.

8. ábra. A lelkésszel való személyes, lelkigondozói beszélgetések gyakoriságára adott válaszok megoszlása (N = 745)

A korcsoportok és a lelkésszel való személyes lelkigondozói beszélgetés gyakorisága között kimutatható egy statisztikailag szignifikáns, de gyenge kapcsolat ($\chi^2(24) = 37,885$, $p = 0,036$; Cramér's $V = 0,113$). Ez alapján figyelhetjük meg, hogy a fiatalabb válaszadók jellemzően ritkábban élnek a lelkigondozás lehetőségével, míg az idősebb korosztályok körében magasabb arányban fordul elő a közepes vagy gyakori lelkigondozói beszélgetés lelkészükkel.

A lelkigondozási alkalmak gyakorisága összességében alacsonynak mondható a válaszadók körében, különösen a fiatalabb generációkban. Akár a lelkészi gyakorlatban, akár a teológiai képzésben szükséges, hogy tudatosabb felkészítés és kommunikáció kísérje a lelkigondozás lehetőségének ismertetését, szakszerűvé és elérhetővé tételét új formákon és csatornákon keresztül (például online formák, egyéni és kiscsoportok, lelkigondozói alkalmak, tematikus megjelenítés mobilizálása). Így a jövőben még szélesebb körben válhatna elérhetővé és természetessé az egyház, a gyülekezet és a lelkészi szolgálat lelkigondozói aspektusa.

Az evangélikus egyházhoz való csatlakozás motivációi

Az evangélikus egyházhoz való csatlakozás személyes motivációjának magyarázatához szabadszavas válaszlehetőséggel 294 válaszadó élt. A tartalomelemzés alapján kirajzolódott, hogy az evangélikus egyházhoz való kötődés mögött két fő motiváció áll: az egyik a tradíció és a családi háttér, a másik pedig a tudatos hitválasztás. A válaszadók fele (151 fő) családi örökségként tekint evangélikusságára, közülük 36-an külön hangsúlyozták, hogy „ősi evangélikus” családból származnak.

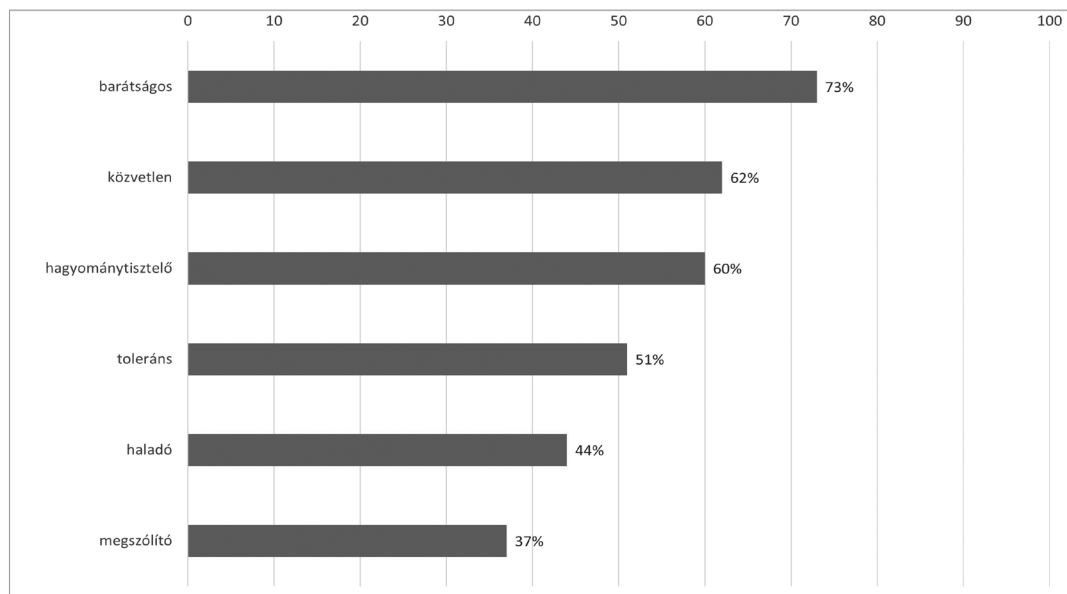
Az evangélikusságot tudatosan választók döntését leggyakrabban a tanításokhoz való vonzódás, a gyülekezeti légkör, megtérésélmény vagy Isten hívásának meghallása, illetve egy konkrét lelkész személye motiválta. Jelentős még a liturgia, az énekek, valamint egyházi intézmények (iskolák, szervezetek) szerepe is a közösséghez való kapcsolódásban. Az eredmények azt mutatják, hogy az evangélikus egyházhoz való kötődés egyszerre lehet öröklött identitás és élményalapú, személyes választás.

Az evangélikus egyház megítélése a válaszadók körében

A Magyarországi Evangélikus Egyházról alkotott vélemények a közösségi kapcsolatok megítélésére és a tradíció fontosságára mutattak rá elsősorban. A válaszadók többsége barátságosnak (73%) és közvetlennek látja a Magyarországi Evangélikus Egyházat. A harmadik leggyakoribb jelző a hagyománytisztelő, amely különösen azoknál jelenik meg hangsúlyosan, akik családi kötődés alapján vallják magukat evangélikusnak. A toleráns és haladó megjelölések is gyakran előfordultak, míg a fundamentalista és maradi jelzők alig (4–4%).

A megítélésben szerepet játszanak a szociodemográfiai és identitásbeli különbségek is. A fiatal kisvárosi/falusi válaszadók, valamint az aktív és nagyon aktív egyháztagek tartják az egyházat leginkább barátságosnak és közvetlennek. A hagyománytisztelőt főként az idős kisvárosi/falusiak számára kiemelt érték.

Az eredmények alapján az evangélikus egyház sokszínűen megítélt közösség, ahol egyszerre van jelen a nyitottság és a tradícióra épülő stabilitás. Ez a kettősség lehet az egyház társadalmi megszólíthatóságának és belső közösségépítésének egyik legnagyobb erőforrása.

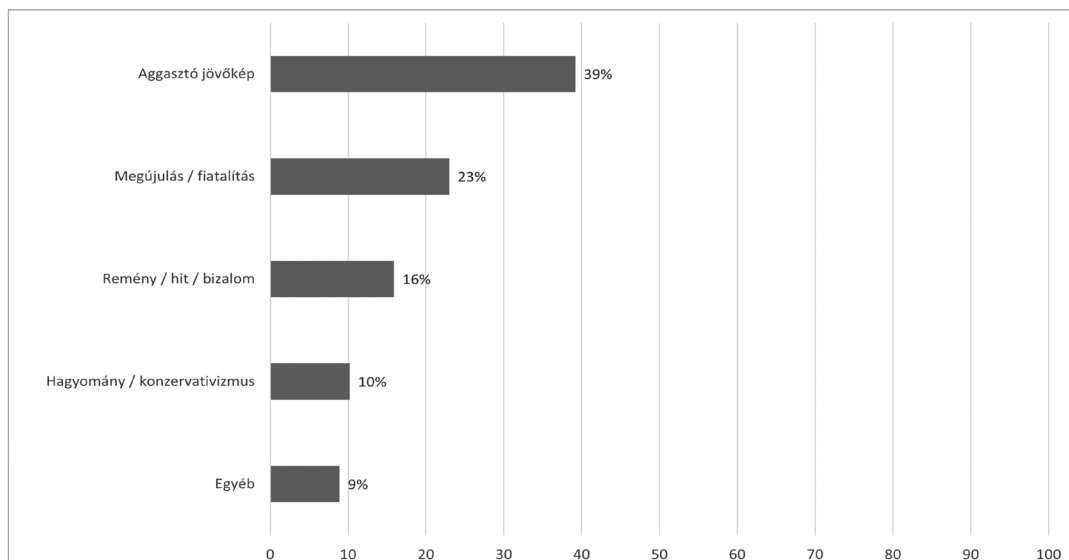
9. ábra. Az evangélikus egyház megítélésével kapcsolatos válaszok százalékos aránya (N=750)

A válaszadók véleménye az egyház jövőjéről

A „Milyennek látja az egyház jövőjét?” kérdésre meglehetősen borús jövőkép rajzolódott ki. A jövőre tekintve a válaszok közel 40%-a aggasztó, fogyatkozó vagy előregedő képet lát. Ugyanakkor több válaszban megjelenik a pozitív jövőkép is: a hit megtartó ereje, a remény, valamint az Istenbe vetett bizalom.

Sokan hangsúlyozták a megújulás, a fiatalok megszólítása, a közösségépítés és az oktatás fontosságát is mint a jövő kulcselemeit. A szociodemográfiai különbségek alapján az idősök körében dominál a pesszimista jövőkép, míg a fiatal nagyvárosiak kritikusak, de nyitottabbak a változás lehetőségére.

Az identitáscsoportok összehasonlítása azt mutatja, hogy a legaktívabb, elkötelezett hívek (ak­tív evangélikusok és az evangélikusságot választók) ítélik meg leginkább negatívan az egyház jelen helyzetét. A népegyházi kötődésű csoportok elsősorban a tradíciók megtartása és a megújulás fontosságát emelik ki.

10. ábra. Az evangélikus egyház jövőjéről alkotott vélemények százalékos megoszlása (N = 571)

Konzekvenciális dimenzió, a keresztény hit a mindennapokban

A konzekvenciális dimenzióba tartoztak azok a kérdések, amelyek a keresztény ember hitéletének „gyakorlati” megvalósulását tárják fel, rámutatva arra, a szekuláris kontextusban hogyan értelmezhető a keresztény hit és meggyőződés. Ez a terület megmutatja, hogy a hitéletnek milyen hatása van a hétköznapiakra, hogyan alakítja a hit a világlátást, az erkölcsi döntéseket, ezért a kutatás során nemcsak a hit megélésének formáira, hanem annak társadalmi, érzelmi és kulturális dimenzióira is rákérdeztünk. A kérdések mentén kirajzolódik egy olyan sokrétegű kép, amely megmutatja, hogyan élik meg a válaszadók a felekezeti hovatartozásukat a mindennapokban, az intézményekben, a társadalmi kérdésekre adott válaszaikban, illetve az egyéni és közösségi hitgyakorlásban. A következő témacsoportok mentén foglaljuk össze az eredményeket.

Az evangélikus identitás megélése a médiában és az intézményekben

A médiaelérés területén a válaszok minden korcsoportban és szociodemográfiai kategóriában az online tartalmak abszolút dominanciáját mutatják az evangélikus tartalmakra vonatkozóan is. A megkérdezettek 80%-a az interneten is vagy csak ott tájékozódik. Egyértelműen rajzolódik ki, hogy a hagyományos média (tévé, rádió stb.) egyre inkább jelentőségét veszti, és új formák veszik vagy már vették át a helyüket.

A gyülekezeti közösségen túl az evangélikus identitás fontos indikátora az is, a kitöltők vajon hol élnek meg találkozásokat az evangélikussággal. A válaszok egyértelműen az *oktatási, diakóniai intézményeket* (28,9%), illetve *személyes találkozásokat* (26,7%) jelölték meg legnagyobb számban. Ez azt mutatja, hogy a szélesebb társadalmi kapcsolódás legfontosabb eszközei az intézmények és a személyes találkozások, amelyek kulcsszerepet játszanak az „üzenet”, az evangélikus identitás, illetve a felekezeti értékek megélésében és átadásában.

Az evangélikusság érzelmi megélése és helyhez kötöttsége

Az evangélikusság személyesen megélt jó élménye erősen pozitív érzelmi reflexiót váltott ki a válaszadókból. Ötfokozatú skálán a válaszok átlagértéke 4,39 volt (1 – nem, 5 – teljes mértékben). Ez azt mutatja, hogy akik fontosnak tartják evangélikusságukat, azok rendelkeznek olyan kiemelkedő élménnyel, amelytől azt érezték, nem csupán formálisan, hanem személyesen megélt élményként jó evangélikusnak lenni.

A 21. század mobilitási helyzetében kiemelten fontos, hogy a földrajzi (lakó)hely elhagyása ne jelentse automatikusan az egyházból való kilépést is. Arra a kérdésre, hogy költözés esetén a válaszadók mennyire tudták megőrizni evangélikusságukat (633 válasz alapján), a válaszok átlagértéke – ötfokozatú (1 – nem; 5 – teljes mértékben) skálán – 4,18. Azonban, ha együtt nézzük a kérdésre nem válaszolók (16,9%), illetve az egytől háromig adott válaszok arányával (20,9%), akkor az erősen árnyalja a magas átlagértéket. Az egyház hagyományos parókiális (területi alapú) rendszere, illetve az adott válaszok arra engednek következtetni, hogy létezik egy „lokális” evangélikus identitás, amely nem közösséghez, nem is a lelkészhez, hanem kizárólagosan egy templomhoz, településhez köti a hitgyakorlás tereit.

Az egyház társadalmi szerepének megítélése

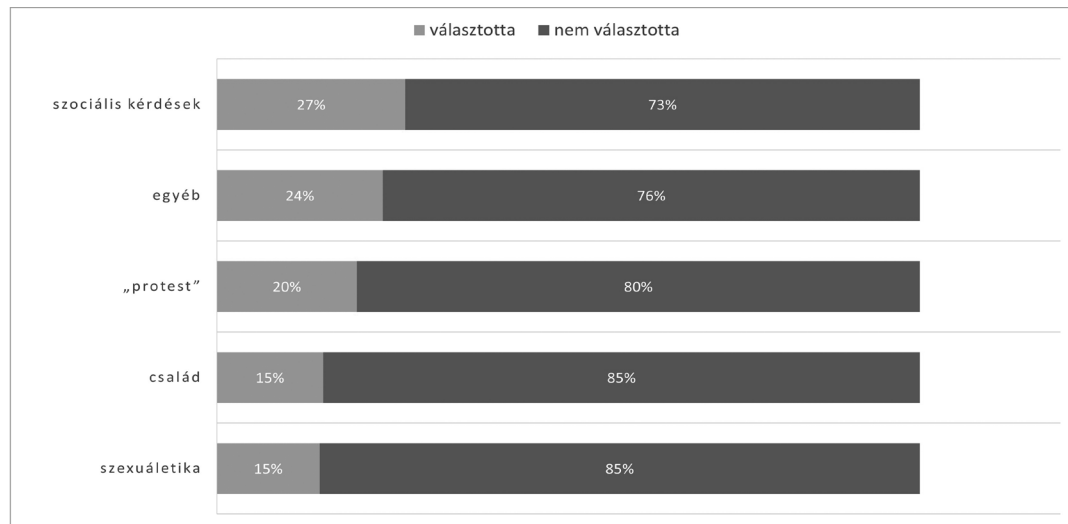
Általános támogatottság látszik abban a kérdésben, hogy legyen-e az egyháznak társadalmi kérdésekben véleménye. Akik az ötfokozatú skálán (1 – nem, 5 – teljes mértékben) a nagyon (4) vagy a teljes mértékben (5) választ jelölték meg, 66,2 százalékát teszik ki a válaszadóknak. Ez azt mutatja, hogy a kitöltők erős többségét legalábbis érdekelné, hogy az egyház milyen véleményt formál aktuális társadalmi kérdésekben. A kérdés nyitott volt, azaz szabad válaszadásra hívtuk a kitöltőket. A kérdésre 475 kitöltő adott 871 választ.

A társadalmi kérdések mentén kirajzolódó érdeklődés a válaszadók körében jelentős tematikai sokszínűséget mutat. A kérdés célja nem az egyház társadalomformáló szerepének vizsgálata volt, hanem annak feltérképezése, hogy milyen kérdésekben várnak az emberek útmutatást vagy mely ügyek mentén kapcsolják össze a hitüket a társadalmi valósággal. A válaszok alapján a szociális igazságosság és a szociális érzékenység, a család szerepe, a mássághoz és a szexuális kérdésekhez való viszony állt a figyelem középpontjában. Bár a válaszadók egy része az egyház társadalmi felelősség-

vállalását sürgeti, jelentős arányban jelenik meg a protesthozzaállás is, amely a politikai kérdésektől való határozott távolmaradást hangsúlyozza. Ez a kettősség az evangélikus közösség társadalmi szerepfelfogásának komplexitására és a hagyományos hitbeli elkötelezettség mellett egyre hangsúlyosabb társadalmi érzékenységre is utal.

A válaszok megoszlása a következő:

- Szociális kérdések (pl. szegénység, gazdasági problémák): 26,8%
- A család témaköre (pl. házasság, válás, gyermeknevelés, gyermekvállalás, gyermekvédelem): 15,1%
- Szexualitika (pl. másság, LMBTQ-kérdések, házasság előtti szex): 14,6%

11. ábra. A válaszadók által leginkább érintett társadalmi kérdések, amelyekben kíváncsiak az egyház álláspontjára (N = 475)

• „Protest” jellegű válaszok („az egyház ne politizáljon”, vagy egyáltalán nem válaszoltak): 19,9%
Ez az eredmény azt mutatja, hogy bár a társadalmi kérdések iránti érdeklődés élő és jelentős, sokan aggódnak az egyház politikai térbe való belépése miatt. A politikai szerepvállalás és a társadalmi szerepvállalás közötti határvonalat a válaszadók egy része nem tudja vagy nem akarja élesen elválasztani, és tartózkodó álláspontot képvisel. Összességében azonban kijelenthető, hogy a válaszadók számára a társadalmi szinten megnyilvánuló odafordulás, az irgalom gyakorlása és a közvetlen segítségnyújtás jelentik a hiteles egyházi jelenlét legfontosabb identitásképző tényezőit.

Összegzés és cselekvési javaslatok az evangélikus identitáskutatás alapján

A 2021-es identitáskutatás eredményei az evangélikus egyház közösségét egyfelől a tradícióhoz való erős kötődés, másrészt az evangélikusságot választók, illetve az evangélikus közösséghez csatlakozók felé való nyitás lehetősége jellemzi. Az evangélikus identitáscsoportok és szociodemográfiai változók összefüggései rávilágítanak arra, hogy az idős kisvárosi és falusi válaszadók körében az evangélikus identitás inkább passzív, hagyományaiban élő és azokat őrző, kevésbé aktív. Viszont a középkorú

nagyvárosiak körében erősebb az új közösségekhez való csatlakozás igénye. A fiatal falusi, kisvárosi közeg pedig kihívást jelent, mert ott alacsonyabb az aktív közösségi kötődés.

Az evangélikus vallásosság meghatározó alapjai továbbra is a tradicionális lutheri tanítások, az igehirdetés-központúság, az evangélikus egyházi énekkincs ereje és a közösségben megélt spiritualitás. Társadalmi kérdésekben érdeklődő, nyitott, de pluralizált vélemények bontakoztak ki a válaszadók részéről. Az evangélikus identitás erősen tradicionális meghatározottsága mellett az evangélikus tanítás, a gyülekezeti közösség vonzereje is szembevetőd, azzal együtt, hogy a válaszadók is jól érzékelik a változást, a megújulást, a növekedés iránti igényeket.

Az evangélikus identitáskutatást jelen tanulmányban rövidített formában tudtuk bemutatni, az alábbi javaslatok és lehetőségek a tanulmányban feldolgozott kérdések alapján formálódtak, és reményünkünk, hogy további publikációkban még részletesebben mutathatjuk be azt, hogyan látják evangélikusok és akár nem evangélikusok is egyházunkat, az evangélikus identitás alapkérdéseit.

Következtetések és jövőbeni lehetőségek:

- Az evangélikus identitás és a gyülekezeti közösségi kötődés erősítése a passzív és népegyházi háttérrel rendelkezők számára helyi programok indításával, különösen is a kisebb településeken élők számára, valamint a társadalmi mobilitás nyomon követése a gyülekezeti kötődés elvesztésének csökkentésére intenzívebb közösségajánló kommunikációval, amely nyomon tudja követni a költözéseket.
- A társadalmi érzékenység és a politikai semlegesség egyensúlyának megtartására irányuló törekvések és szociális kérdésekben a gyülekezetek helyi szintű aktívabb egyházi jelenlétének erősítése konkrét, látható programokkal.
- A generációk gondolkodása közötti különbségek csökkentése az egyházi és gyülekezeti ifjúsági programok támogatásával – különösen a fiatal városi generációk megnyerésével –, közös generációs projektekkkel, kapcsolatépítésre törekvő gyülekezeti formákkal és az istentisztelet és az egyházi ének és zene résztvevőfókuszu további kutatásával és fejlesztésével.
- A lelkigondozás és személyes megszólítás lehetőségeinek kutatása és fejlesztése (online és hibrid formák kidolgozásának lehetőségei), a lelkigondozói képzések megújítása, tematikus lelki gondozói alkalmak szervezésével.
- A misszió evangélikus karakterének kutatása, az evangélikus intézményeken keresztül történő identitáserősítő projektek létrehozása.

Evangélikus identitáskutatásunk feltárta a tradíció, az igeközpontúság és az egyház szeretetének erős jelenlétét. Ugyanakkor világosan kirajzolódott az az igény is, hogy a jövőre nézve fontos célkitűzés lehet egyházunk számára a közösségi erőforrások mozgósítása, a mélyebb lelki támogatás és a társadalmi kérdésekről szóló párbeszéd fejlesztése.

Mapping Lutheran Identity Today

A Study on Faith, Religious Practice, and Community

- This study explores contemporary expressions of Lutheran identity through a survey initiated by students and faculty of the Lutheran Theological University in Hungary during the 2021–2022 academic year. The research aimed to investigate denominational affiliations, reli-

gious practices, and future perspectives among members of the Evangelical Lutheran Church in Hungary. Based on responses from 762 participants, cluster analysis identified various religious identity profiles. The findings highlight that Christ-centered faith, knowledge of Lutheran teachings, and communal affiliation are core elements of Lutheran identity. While tradition remains significant, the results also point to the importance of conscious faith choices and community building, alongside generational differences and increasing social sensitivity as key challenges for the church's future.

Keywords: Lutheran identity / religiosity / sociology of religion / denominational affiliation / congregational religious practice

Felhasznált irodalom

- ALWIN, D. F. – FELSON, J. L. – WALKER, E. T. – TUFIS, P. A. 2006. Measuring religious identities in surveys. *Public Opinion Quarterly*, 70. évf. 4. sz. 530–564. o. <https://doi.org/10.1093/poq/nfl024>
- GLOCK, Charles Y. – STARK, Rodney 1965. *Religion and Society in Tension*. Rand McNally, Chicago.
- LENSKI, Gerhard 1961. *The Religious Factor. A Sociological Study of Religion's Impact on Politics, Economics, and Family Life*. Doubleday, New York.
- NAGY Péter Tibor 2021. *Vallásosság – történet – szociológia*. Iskolakultúra, Pécs. (Iskolakultúra könyvek 53.)
Web: <https://mek.oszk.hu/22100/22109/>. (Megtekintés: 2025. április 25.) <https://doi.org/10.14232/IQKONYV.Nagy.2021>